

եկեղեցին, ուղղել ու դարձանել անկարգ ու թերի բաները, — նոր, բարեկարգ, երկիւղած և իմաստուն սերունդ մը հասցընել օրինակելի եկեղեցականներու, որոնք իր և Ս. Մեսրոբի կենդանութեան ատեն՝ աջակցեցան իրենց ըստ ամենայնի, և անոնց մահէն վերջ այնքան արիւթար և իմաստնօրէն վարեցին հայ եկեղեցւոյ և ազգին ղեկը:

Ս. Սահակի կանոններուն վերջը կայ Յիշատակարան Գրչի կոչուած ծանօթութիւն մը¹, որ Ս. Լուսաւորչի կ'ընծայէ սոյն կանոնները, և Ս. Սահակէն պարզապէս թարգմանուած՝ յունարէնէ հայերէն: Սակայն անկարելի է ըսել միակ տատամսիլ և ընդունիլ այդպիսի ենթադրութիւն մը, քանի որ յայտնապէս կ'երեւի թէ անոնց հեղինակը ուրիշ ոչ ոք կրնայ ըլլալ՝ բայց միայն Ս. Սահակ, որ յաճախ կը յիշէ ու կը կրկնէ՝ թէ անձամբ տեսած, լսած ու քննած է այն բոլոր անկարգութիւնները և զանցառութիւնները, զորս այնքան հեղինակօրէն կը կշտամբէ, կը դատապարտէ և կը պատուհասէ: Ապա թէ ոչ՝ ինչպէս կարելի է բացատրել, երբ կ'ըսէ «որպէս անբարեկամութիւն և անհաշիւ թափառում տեսնուեցաւ ժողովրդականաց զքանանայից»², — դարձեալ, «զոր շուրջ ի նոցանէ՝ զիտացար և սգացար»³, — նոյնպէս կ'ըսէ նոյն էջին մէջ, «յամենայն ժամ պատուէր լեւոյ եր ի մեզ առ ձեզ»⁴, — դարձեալ, «և շուրջ թէ զեկեղեցւոյ ըսպասս... յանօթ տան զինուորաց»⁵, եւն: Այս և ուրիշ նման ակնարկութիւններ ու բացատրութիւններ բաւականէն աւելի ցոյց կու տան, թէ բացարձակապէս Ս. Սահակ է սոյն կանոններուն հեղինակը, որ յատկապէս իր ժամանակի պահանջին և պէտքերուն համեմատ յօրինելու և կրցելու է ամէն մէկ բարոյական ցաւերուն յարմար սպեղանիներ դնել և ամուր ամբարտակ մը կանգնել այն հոսանքին դէմ, որ ամէն սրբութիւն ու արդարութիւն խանգարած

ու վերիվայր շրջած էր: Այդ անկարգ ու անսանձ հոգին՝ այն դարուն տիրապետող տարրն էր, ոչ միայն հայկական՝ այլ և յոյն և մանաւանդ ասորի եկեղեցիներուն մէջ, ուր թերեւս յոռեգոյն էր կացութիւնը, ճարակած ըլլալով կղերականներուն մէջ ազահութիւնը, արծաթսիրութիւնը և սիւմոնականութիւնը, ինչպէս կ'աւանդեն ասորի գրիչները: Ճիշդ այդ ժամանակին է (410ին), որ պարսիկ իշխանութեան ներքեւ գտնուող ասորի եկեղեցին կարեւոր ժողով մը գումարեց Սելեւկիոյ մէջ, հռչակաւոր Մարութա եպիսկոպոսին և տեղւոյն իսահակ կաթողիկոսին նախագահութեան ներքեւ, — և ինչ որ աւելի զարմանալի է, Յազկերտ Ա. (399-420) պարսիկ թագաւորին հովանաւորութեան տակ: Այդ ժողովին կանոնները և վճիռները հասած են մեզի, որոնց գլխաւոր նպատակն եղած է բարեկարգել և ամրացնել պարսիկ-ասորի եկեղեցւոյն նուիրապետութիւնը, և սանձել կղերականներուն մէջ սպրդած զեղծութիւնները և անկարգութիւնները: Այդ ժողովէն երկու տարի վերջը (412-413ին), Եղեսիոյ մէջ ալ Բաբուլաս եպիսկոպոսը — մեր Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոբի ծանօթ բարեկամը — զանազան կարգեր ու կանոններ դրած է, իր թեմին եկեղեցականներուն ու վանականներուն մէջ վարակած ախտերը դարմանելու համար: Սակայն այդ կանոնները ո՛ր և է առնչութիւն չունին մեր Ս. Սահակի կանոններուն հետ, մանաւանդ որ սա անոնցմէ առաջ գրած ու հրատարակած էր իրենները, հաւանօրէն վճարման պարտք թագաւորին առաջին տարիները (իբր 400-405ին): Յաջորդ յօդուածով մը պիտի ջանամ լուսաբանել այս կէտը, համառօտիւ համեմատութիւն մ'ընելով նոյն շրջանի հայ և պարսիկ-ասորի եկեղեցիներուն մէջ, որոնք գրեթէ նման պայմաններու մէջ կը գտնուէին՝ քաղաքական տարբեր պարագաներու տակ:

Հ. Յ. Թ.

1. Սոփերթ Բ. Կանոնք Ս. Սահակայ. էջ 115.
2. Անդ. Ա. էջ 88.
3. Անդ. Ա. էջ 89.

4. Անդ.
5. Անդ. Թ. էջ 93.

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ Ի ԲԻ ՌԻՍՈՒՅԻԶ ԵՒ Ի ԲԻ ԳՐԱԳԷՏ

Մ Ո Ռ Ց Ո Ւ Ա Ր Ն Ե Ր Ը

Անմոռանալի բարեկամիս
Հ. Եփրեմ վ. Ապրոյեանի
յաւէտ սիրելի յիշատակին Գ. Հ.

Ա.

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵԶԵԿԵԱՆ

Հայ «Պատուելի»ները իրենց ապրած դարաշրջաններուն (ԺԸ դարէն մինչեւ ԺԹ դարուն կէսերը) թէեւ բաւական օգուտ ունեցած են մեր համայնքին՝ հասցնելով ցանցառ թիւով աշակերտներ, սակայն ընդհանրապէս չափէն աւելի քան քարաթագոյց և ժլատ եղած են գիտցածնին սորվեցնելու իրենց պաշտօնին մէջ: Ասոնց աշակերտները եթէ Սմիրաներու զաւակներ չէին, ստիպուած էին այս «Պատուելի»ներուն քմահաճոյքներուն գերին ըլլալ, գլուխ ծռել ամէն տեսակ կշտամբանքներու, ու նոյն իսկ ապտակներուն: Ասկէ զատ՝ շատ անգամ ալ առտնին ծառայութիւններ կը կատարէին յօժարութեամբ. ջուր կրել, շուկայէն գնումներ ընել և այլն: Միեւնոյն տխուր կացութեան մատնուած էին վարդապետներու և Եպիսկոպոսներու փոքրաւորները աւելի հին ժամանակներէ քան ի վեր: Քանքարաթագոյց նոյն իսկ ձեռագիր աշխատութիւններ իւրացնող բարձրաստիճան եկեղեցականներու անուններ կրնային հոս թուել եթէ դիւրագգածութիւններ ուզէինք վերաւորել:

Սոյն ընթացքը անպայման բաւական երկար ժամանակ մը կրնար տեւել, եթէ մանաւանդ Միթարեան Միթարեանութեանց աշխարհական աշակերտները ուսման լաւ պաշարով մը ԺԸ դարուն սկիզբներէն ըս-

կսեալ հետզհետէ իսթանպուլ չվերադառնային և քաղաքակիրթ Ազգի մը վայելքերով ուսումնական միջավայր մը չստեղծէին իրենց գտնուած միջավայրին մէջ: Յայտնի է որ ասոնց ամէնքն ալ հաւասար կարողութիւն ցոյց չեն տուած, բայց գրեթէ առանց բացառութեան մէկ սեւեռուն գաղափար մը ունեցած են. օգտակար բան մը սորվեցնել իրենց աշակերտներուն ու սիրել տալ Մայրենի լեզունին: Երջանկայիշատակ Միթարեան Արքայօր այս կտակը վառ և անկորուստ պահած են միշտ իրենց սրտերնուն խորը:

Թէ՛ իսթանպուլ և թէ՛ այլուր գտնուող Միթարեան Հայրերը նաեւ քիչ օգուտ ունեցած չեն այս մարզին մէջ՝ իրենց սաներուն պէտք եղած ուսմունքը ջամբելով և կրթելով զանոնք լաւ բարոյականով: Միթարեան աշխարհական աշակերտներէն քանինքն անձայն, անշուք դաստիարակած են իրենց ժամանակակից պատանիները առանց պոռոտախօս յաւակնութիւններու և ցուցամոլութեան: Մեր պարտականութիւնն է հիմայ ասոնց մտապետութեան մատնուած անունները երեւան բերել և հետզհետէ ծանօթացնել զանոնք արդի սերունդին:

Այս անգամ կը սկսինք Միթարեան աշակերտ և այն ատենուան բառով «վար-

ժապետ» է մը — դժբախտաբար շատոնց մոռցուած — որ տարիներով աշխատած է համեստօրէն ու յաջողած ոչ միայն հոյլ մը երեւելի աշակերտներ հասցնելու, այլ նաեւ մեզի ձգած բաւական թիւով գրաբար ու տանաւորներ, որոնք նոյն իսկ այսօր մեծ հաճոյքով կը կարդացունին: Խօսքերնիս վարժապետ Յովհաննէս Եղեկեանի մասին է¹:

Բ.

ԺԹ դարուն գրեթէ մինչեւ կէսերը փայլած համբաւաւոր «Վարժապետ» Յովհաննէս Եղեկեան՝ Խաթանպուլի Հայ Հոռմէական հասարակութեան կը պատկանէր: Իր ծննդեան թուականը յայտնի չէ. մեռած է 1843ին Խաթանպուլի մէջ:

1. Մոռցուած Մխիթարեան աշակերտ վարժապետներէն պէտք է յիշել հետեւեալները.

Ա. — Գրիգոր Նշատաճեան (+ 1809) որ Մահտեսի Տատ Առաքել ամիրային քով ծառայութեան մտաւ չոչխալագործութեան վերաբերեալ Համայնագիտակի գրութիւններուն հայերէնի թարգմանութեան և վերոյիշեալ ամիրային Յովհաննէս որդւոյն դաստիարակութեանը համար:

Տատեան գերդաստանի յատուկ «Ժամանակագրութեան» մը մէջ հետեւեալները կը կարդանք Գրիգոր Նշատաճեանի մասին:

«Գրիգոր Նշատաճեան էր քաջ հմուտ իտալացի լեզուի և գաղղիերէնին ինքնիրեն ուսեր «էր որ չէր կրնար խօսիլ, նոյնպէս և լատինացի լեզուն: Եւ Հայկաբանութեան էր քաջ «ի վենետիկ Մխիթարեանց վանքն կրթութիւն «առած ըլլալով և ուր թարգմանութիւններ «ըրաւ, սակայն վառօղարանին հրկիզութեան «ատենը այրեցան 1825ին: Ինքը խիստ թշուառ «կեանք անցուց, վասն զի կինն սորին էր լիրբ «և լեզուագար, անոր վշտակրութիւնէն օղիի «ըմպելութեան անկաւ և չափազանց առնելուն «կուրծքի հիւանդութիւն մը բերաւ մինչեւ որ «իրեն մահուան ալ առիթ եղաւ ու Աթորկի «էն հիւանդագին երթալով Կ. Պոլիս անդ մե «ռաւ դրան հօր իւրոյ ի Նաուլը-Խաբու 1809ին: «Մեկնելոյ ատենը արտասուածոր աչօք գգուեց «իր սիրելի աշակերտը զՅովհաննէս Տատեանը «և համբուրելով սրտառու ջրով օրհնեաց զնա, «յանձնելով վերին նախախնամութեան»:

Մանկութեանը՝ վենետիկ Մխիթարեաններու վանքը զրկուած է վարդապետ ըլլալու համար, բայց ինք հոն բաւական մը ուսմունք առնելէ վերջ «Կղերականութեան կոչում չունիմ» ըսելով իր ծննդավայրը վերադարձած ու «Կալաթա» թաղը գրտնուող հօրենական տունը հաստատուած է վերջնականապէս:

Իր ժամանակին տմենաքաջ հայկաբաններէն մին էր ինք: Մինչեւ այն ատենները Խաթանպուլի մէջ հիմնուած ազգային նախակրթարանները հայերէն լեզուն կ'աւանդէին զլիսաւորաբար՝ թուրքերէնի հետ: Օտար լեզուներու մանաւանդ ֆրանսերէնի ուսուցումը չէր սկսած տակաւին: Յովհաննէս Եղեկեան՝ որ խալեբէնէ գատ ֆրանսերէնի միակ կարող հայ ուսուցիչն

Բ. — Պարոն Սահակ Չամչեանց, Մխիթարեան աշակերտ: Միեւնոյն «Ժամանակագրութեան» մէջ հետեւեալները գրուած կան ասոր մասին.

«Չամչեանց Պարոն Սահակն՝ աշակերտ Մխիթարայ վանքին, երբ որ Կ. Պոլիս կուգայ էգա «նի Պետրոս Աղան որ Ալաճա Համամը խանութ «ունէր և բաւական հարուստ մէկն էր, և ինքն «անթիքիթէ հաւաքող և հմուտ էր և բարեպաշտ «բնաւորութեամբ, Մհտսի. Տատին վաղեմի բա «րեկամ գոլով կ'առաջարկէ զՊարոն Սահակը, «և որովհետեւ Մհտսի. Տատն Հայր Չամչեան «Միքայէլ վարդապետին հետ լաւ բարեկամու «թիւն ունէր և Չամչեանց տանը ծանօթութիւն «կար, Հայր Չամչեանին կամեցողութեամբ «վարժապետութեան ու միանգամայն թարգ «մանչութեան մտաւ Մհտսի Տատին ծառայու «թեանը: Պարոն Սահակին բնաւորութիւնը բա «րեկիրթ էր և հայկաբանութիւնը լաւ էր և «գաղղիերէն լեզուն բաւական գիտէր, բայց լաւ «չէր կրնար խօսիլ: Խալեբէն ու լատիներէնը «լաւ գիտէր: 1811ին եկաւ Յօհաննու Տատեա «նին գաղղիերէն սորվեցնելու սկսեց, և բաւա «կան յառաջգիմութիւն ունեցած իքէն մեռաւ «Մհտսի. Տատն 1812ին և քանի մը ամիս այլ «եւս կենալով մեկնեցաւ ի տունէն Տատեանց: «Յետոյ բժշկութեան տուաւ զինքը, որ յետ ա «մաց ինչ արքունի բանակներուն ծառայեց, «հուսկ ապա մեռաւ 1820ին ժամանակները:

էր, սկսած է մասնաւորներու դասեր տալ: Իրմէ ֆրանսերէն ուսած են Տօքթ. Գասպար Սինապեան (1814-1872) Փարիզի բժշկանոցէն վկայուած 1843ին, Տօքթ. Սերովբէ Վիչէնեան (Սերվիչէն 1815-1897), Յակոբ Կրճիկեան (1806-1865) և ուրիշ ականաւոր հայեր: Այս անձնաւորութիւնները՝ այնքան բեղուն իրենց ազգանուէր գործունէութեամբ, իրեն փառապակը կազմած են ետքերը Եւրոպայէ վերադառնալէն յետոյ:

Եղեկեան ծանրախոհ, լուրջ մարդ մ'էր հաճելի խօսակցութեամբ: Ամիրաներու և ուրիշ հայ երեւելիներու ապարանքները կը հրաւիրուէր յաճախ ու մանաւանդ Փիշմիշեան Միքայէլ Ամիրային սիրելին և պաշտպանեալը եղած է: Ինչպէս յայտնի է, հին Ամիրաներէն շատեր սկիզբէն ի վեր իրենց նախասիրած «Պատուելի»ները, «Վարժապետ»ները ունէին՝ որոնց նիւթապէս ալ կ'օգնէին ամէն առիթով: Այսպէս՝ Շնորհք Մկրտիչ Ամիրային պաշտպանեալն էր «Տէր Յովհան Միրզա Վանանդեցին», Ճանիկ Ամիրայինը՝ «Փէշտիմալճեան Գրիգոր»,

Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայինը՝ «Ֆիզիքա Պօղոս», Միսաք Ամիրայինը՝ «Չափրաստճեան Գէորգ», Պալեան Կարապետ Ամիրայինը՝ «Տէրոյնց Յովհաննէս» պատուելիները և այլն և այլն:

Յովհաննէս Եղեկեան՝ տապանաբարեւու ոտանաւոր արձանագրութիւններու մասնագէտ մ'էր նաեւ: Մեծ թիւ մը կը կազմեն իրմէ յօրինուած տապանագիրերը, ոտանաւորները և զրաւան յանգաւոր նաւակները որոնք իր ժամանակին զարգացած անձնաւորութիւններէն մեծապէս գնահատուած են: Ազգին ջոշերը իր ոտանաւոր արձանագրութիւններուն համար՝ զինքը լիարուստ կը վարձատրէին: Իրեն վրայ պէտք է որ մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն մը կատարուի, լաւագոյն կերպով պատկերացնելու համար զինքը թէ՛ իբր գրագէտ և թէ՛ իբր ուսուցիչ: Մենք կը բաւականանք առ այժմ իր յօրինած «Ոտանաւոր»ներէն մէկ քանին արտատպելով, զաղափար մը տալու համար իր գրական ճաշակին վրայ:

Գ.

ԳՐԱԿԱՆ ԿՏՈՐՆԵՐ Յ. ԵԶԵԿԵԱՆԷ

1. Հագեցեալ ժողովրդական ձօնեայ ի նուէր Աստուածապատիւ և Գերիմուստ Պօղոսի Արհի Եպիսկոպոսի և Բարեկարգ Պատրիարքի Կոստանդնուպոլսոյ:

Ո՛ւր Թրակացոյն՝ քնար քաղցրախօս՝ դովիչ քաջազանց,
գեղգեղէլ այսօր՝ պանծալի վեհիդ՝ գրուատ մեծազանծ:
Ո՛ւր գերաշխարհիկ նախնոյն մեր Գողթան՝ ակումբ հագնեղբուաց,
վերերգէլ ընդ իս՝ նորոյդ Եզրասայ՝ տենչ Աստուածազգեաց:
Թէ ի գիցամո՛ւ՝ Մեմփիս Մենոնեան՝ անգրին գեղգեղեաց,
Երբ զոսկեճաճանչ՝ զիւր բոց ծաւալէր՝ Փեթոս ի բարձանց:
Իմ առ ի՞նչ արդեօք՝ լըռեսցէ լեզու՝ յայս հանգէս շնորհաց,
որ քան զՓեթոսին՝ լոյս ակնապարար՝ անգր արշաւեաց:
Մի՛ եւս պանծացին՝ Քերթնուք Հոռվմայ՝ յիւրեանց Մեկենաս,
զի քաջ եւս փայլէ՝ ի ծոց Թորգոմայ՝ պաշտպան գիտութեանց:
Քեւ արդ փողփողէ՝ յաւերակա Հայկայ՝ նոր նշոյլ յանկարծ,
բուռն փարատիչ՝ միգապատ ամպոց հոգւոց և մտաց:
Քեւ զուարթաբայլ՝ խուճապէն այսօր՝ Մուղայքն ի Պառնաս,
զանկոխ առապարս՝ Էրկնագէտ Մասսեայ՝ հանդերձեալ կայանս:

Քեւ իմաստայեղց՝ ալիք Կաստաղեան՝ գան յորդախաղաց,
 փարիլ ոգեխառն՝ զմեր Եփրատու՝ ի սէր աննախանձ:
 Քեւ ձիւնախաղաղ՝ բարձունք Կովկասու՝ պճնին ծաղկազգեաց,
 և յԱթենասայ՝ փոխարկին այսօր՝ տաճար գիտութեանց:
 Քեւ անդր խմբեալ՝ հայրենասէր ջոկ՝ ուսումնասիրաց,
 կապէ ի դուռն՝ գերագահ Վեհիգ՝ պսակ սարդենեաց:
 Քեւ անդրեւանդ՝ արծարծեալ հոգիս՝ ներհուն ուսուցչաց,
 սրբն թաց ճախրեն՝ զիւրաքայլ թռիչք՝ նորավարժ մանկանց:
 Քեւ բազմամանուած՝ սիրալի մատենաք՝ տառասէր ազանց,
 չըջին յԱրամայ՝ ի չքնաղ բարբառ՝ ի նոր թարգմանչաց:
 Քեւ անդ պերճախօս՝ իմա Պօլիմնիս՝ գայ յառաջընթաց,
 Ուղերձէ Վեհիգ՝ զայս սիրանուէր՝ դուզնաքեայ քերթուած:
 Մաղթէ փոխարէն՝ հայրագութ խընամ՝ և սէր բարեզգեաց,
 առ ի նորոգել Տիրազօր բազկաւ՝ զիւր տուն կործանած:
 Եւ շնորհաբաշխ օրհնութիւն յաւերժ՝ Տիրազօր աջաց:

Անկեղծ և կամաւոր ծառայ Ձեր՝ անպիտան և որդի հարազատ
 ՅՕՀԱՆՆԵՍ ԵՁԵԿԵԱՆ

2. Տապաւն Ազնուագարմ Անտոնի որդւոյ Միքայելի Տիգրան

Ձիւրդ մթաղնի՝ ոսկեհէր արփւոյս՝ լոյս ակնապարար,
 Առ ինչ կողոպտի՝ տանս թորգոմայ՝ պարծանք քաջափառ:
 Ձի՛ դու մարդախանձ՝ անյագութիւն վերագ օրհաս անաչառ,
 Ձի՛ դու տարաժամ՝ ծառքեցեր ժանեօքդ՝ զվէհս ի պայքար:
 Միթէ ոչ գիտես՝ թէ սա հայրենեաց՝ էր պետ և պատուար,
 ի սա ապաւէն՝ հայրենասիրաց՝ յոյս թերահատար:
 Ո՛չ սա այն իցէ՝ որով ճոխանայր՝ ողոմպեայ կաճառ,
 Նախանձէր Որպէ՛ նորագիւտ յերգոց՝ քաղցրալուր քնար:
 Ո՛չ սա այն իցէ՝ որ զԵղեկոնի՛ իմաստաճեմ պար,
 Հրաւիրէր ի գալ՝ ի մեր կորգացեալ՝ Մասիս՝ բարձրածայր:
 Օն էկ ողբ առից՝ ընդ քեզ տուն Տիւղեան՝ ընդ քեզ վշտաճար:
 Ձի սա ոչ էհաս՝ մօտալուտ մահուամբ՝ այնմ զոր տենչայր:
 Մի՛ դու անցաւոր՝ այր կանանցածին՝ մի՛ դու զիս ողբար,
 Թէպէտ ես մեռայ՝ այլ կամ կենդանի՝ յորդիս իմ պայծառ:
 Նոքա պճնեացեն, նոքա կանգնեացեն՝ զԱթենայ տաճար:
 Նոքա լիցին փառք՝ նոքին և պարծանք՝ հայրենեաց ի սպառ:

Ի հասակի 49 ամաց

« Ի սևարից վիմին », ծնեալ 1765 ՌԲԺԿ սեպտեմբերի 24
 « յանոտիցն », վախճանեալ 1814 ՌԲԿ փետրվարի 14

3.

Մահարձան

Յաւերժայիշատակ և պսեւծայի Տիրացոյ Մարտիրոս Սարկաւազի

Առ ընկալ՝ ի քեզ՝ նուագ պարծանաց՝ սարգ վոսփորեան,
 Ձի ի քեզ հանգչի՛ լերին Գողգոթայ՝ փառք քառաթեւեան:
 Ո՛ դուք վարդապետ՝ անմահ զուարթունք՝ ջահք հրակերպեան:
 Շարժեցէք աստէն՝ յակաւմ գեղապար՝ քնարերգակ ձայն:

Բղխեսցէ աստէն՝ անթարշամ նոճի՛ մաքրափայլ շուշան.
 Խաղացեն վտակք՝ խառնեալ ընդ եգեմ՝ ալիք բիւրակնեան:
 Ձի սա բարեփառ՝ հայրենասիրի՛ շքեղ մահարձան,
 Որ նորոգ պճնէ՛ զհին յիշատակ՝ փառապանծ Հայկեան.
 Սա ի վեր ամբարձ՝ քառաթեւ խաչին՝ տաճար սրբազան,
 Սովաւ կանգնեցաւ՝ գեղեցիկ վարժից՝ նոր ուսումնարան:
 Սա ճոխ եկամուտ՝ մթերեալ ի պէտս՝ մանկանց թորգոմեան.
 Դիւրաքայլ գործեաց՝ զգոհարակոխ՝ զշաւիղ ուսմանց:
 Եօթնակի տասամբ՝ պսակեալ աստէն՝ զիւր ամաց չըջան,
 Սլացաւ ի վեր՝ ի թռիչս հոգւոյ՝ անմահից խորան:

Վախճանեցաւ Յամի Տեան
 1813 յԱպրիլի 4

4. Ո՛ դժնդակ մանգաղ մահու՝ սուր ի բերան.
 Ձի՛ խայտալով՝ զիս հնձեցեր՝ յօր տարաժամ:
 Սրբուհի եմ՝ տունկ քաջուղէ՛ թովմաճանեան.
 Մայր բազմածին փթթեալ որդւովք Ղազարոսեան:
 Ձիւրդ անցար, գու գարնայնոյ՝ վարդ անթարշամ.
 Որ պճնէիր՝ զիմքս գըլուխ՝ կենդանութեան:
 Ծով ծիրանի՛ հանգարտ ալեաց՝ զուարթական.
 Ո՛ւր ինձ ճեմել՝ ի քոյդ հովիտ՝ յաւուրս սերկեան:
 Աւաղ փառացս, աւաղ կենացս՝ դիւրեղծական.
 Որ մինչ ծաղկին անդէն ի նոյն՝ և չքանան:
 Յիս հայեցեալ՝ առէք խրատ՝ զգօնութեան.
 Եւ մի փարիք զսնոտօք՝ որք յաստիս կան:

Ե

5.

Մահարձան

Պարսոցի Տիրացոյ Գեորգ Պատուելի Տր. Յօհաննէսեան
 Յամի Տե. 1812

Է՛ր դառնահամբոյր ձայն եղերերգուաց,
 Պատէ տխրութեամբ, ըզգաշտ դամբանաց:
 Է՛ր երկնահանդէս Մուղաթ գալութեանց.
 Հեծեն վշտաճար յաւերակս Հայկեանց:
 Ձի աղօտանայ պարծանքն Հայրենեաց.
 Եւ հետախաղաղ թաղի շուք նախնեաց:
 Ծաղկընկէց թօշնի բոյսն բարեզգեաց.
 Յոր ջահ հիմէին ազգել ոչ զօրեաց:
 Նոր հանգիստարանն հին յիշատակաց.
 Ձքեղ թանգարան բազմազան լեզուաց:

Թարգմանիչ տառից երրայականաց.
 Նոյն Արաբացւոց, Պարսից և Յունաց:
 Այն որ խոյացաւ՝ յեթեր լուսարծարծ.
 Եթող ի մըթան զիւր կոյս ոսկերաց:
 Այն որ արժանի յաւերժ սարդենեաց,
 Ոչ գոյր ցարդ նորա հետ յիշատակաց:
 Մինչեւ բազմերախտ Յարութիւն Պէղճեանց,
 Յանմահ յիշատակ զայս արձան կանգնեաց:

Վախճանեցաւ 75 ամաց ի թուին Հայոց
 ՌՄԿԱ

6.

Տապաւնագիր Մանուկ Ամիրայի Աստուածատուրեան

Ձի՛ դու անհանգիստ՝ ապշեալ խորհրդով՝ բերիս ի ինդիր,
 Երեւալ ընդ տեսիլ՝ ահեղ շինուածոյս՝ ամփոփեալ յայս դիր:

Զարմանք են մտացս, զիմորդ փլատակք ընդ մահու զրաւ
 զաչս իմ յօշոտեն՝ թաղեալ ի ներքոյ՝ անուռն և համբաւ:
 Ահա այդ պատկեր՝ զոր դու տեսանես, այդ գիր է մահու:
 Բորեալ ի վիմի. անգարձ են վճիռք՝ ի սիրտ քո ազգու:
 Հոյակապ շիրիմք մատնացոյց կոթողք, զարդարեալ փառօք:
 յաւէտ խոր տակեն՝ զայն տեսիլ ձախող՝ մթին ստուերօք:
 Սակայն և այնպէս՝ ըմբոստ են կարծիք՝ ոչ կարեն տոկալ:
 Ընդ դէպ տարադէպ՝ մահու բարբառոյ՝ յաղթական դառեալ:
 Թէ կեանք գիւցազնոյն՝ վաղ առնու վախճան, զերդ սարդի ոստայն:
 յաջորդեն նմա՝ փառք յաւերժական՝ դալոց յապագայն:
 Զի նրբին օդոյ՝ առաձգական պատուաբան թնդիւն,
 կրկնէ զարձագանք՝ ի խոռոչ լսող՝ ի մուս անկեղոյն:
 Բոլորեալ վարդիւք՝ արկեալ ի գլուխ՝ դաբնեղէն պսակ:
 Ճեմ առեալ դնայ ընդ դոդ կամարաց՝ համբաւ և հռչակ:
 Ես եմ մեծանուն՝ Մանուկ կարնեցի՝ Աստուածատուրեան:
 Գործ մեծակառոյց վէմ յիշատակաց՝ իմ է այս տապան:
 Ի մանուկ տիոց՝ կրկին ինձ եղեն՝ գրգիռ վաստակոց:
 միոյն եղէ ես՝ վաճան ի ձեռն ուղիղ հաւատոց:
 Զվարս սրբոց՝ դասուց երջանկաց՝ եգի առաջի:
 Ի Ժողով ազգիս՝ հրաւիրեցի, զԲերանն ոսկի:
 Երկրորդիւ համբաւ՝ ճոխութիւն փառաց ստացայ անձին:
 որովք որոգայթք՝ կրկին աքսորման՝ զառաջս իմ առին:
 Առաջինն յորդեաց՝ ինձ շաւիղ ուղիղ՝ խորան յերկնաճեմ,
 իսկ երկրորդն շինող զիմ զայս դամբարան՝ մահու ապաւէն:
 Ժառանգ ինձ թողի՝ զաւակս Յակովբեան՝ յէլս իմ յաշխարհէ:
 բարեացս՝ հետեւիլ զինչս արհամարհել՝ խորշիլ ի չարէ:
 Աշխարհ զոր ետ ինձ՝ էառ վերստին, զիս կողոպտելով:
 առաքինութիւն մնաց ինձ միայն յարութեան յուսով:

Վախճանի կ'ի ամաց ի 12 Ապրիլի 1820

7. Տապանագիր

Ո՛ր ամենազօր և ամենիմաստ՝ էդ Երեքսրբեան:
 Առաքեա յերկնից՝ ինձ հոգեկորոգ՝ լոյս յաւերժական:
 ԶԱստուածատեսիլք՝ տուր ինձ ուղեցոյց՝ զանքուն պահպան:
 Զի սաւառնաթեւ՝ խոյացայց անգոյր՝ ի Սրբոյդ կայան:
 Թող վատթարեցին՝ մահառիթ վիրագք՝ փաղանդք Տարտարեան:
 Զի մի գթեցեն՝ ոտք իմ յերկնաչու՝ անձուկ պողոտայն:
 Թեւք վերնաթուխք՝ ինձ կառք հրաբուռք՝ լիցին Հելլեական:
 Զի յերրորդ յերկնս զանդ անճառս տեսից՝ ի լոյս քոյդ տեսլեան:
 Ըզսերափիմաց՝ հրդեհ սիրավառ՝ նշոյլ գերարժեան:
 Ըզմատանցդ գործ՝ լուսին գեղափայլ՝ բոյլ բազմատեղեան:
 Յորջափ բարձրացի՝ յեթեմութիւ Տաճարս, փառք բուրդ անուան:
 Յիշեցայց և ես՝ առաջի անմահ՝ դառնիդ Աստուածեան:
 Աստ անկալցի աճիւն ոսկերացս՝ Փրկչիդ գալստեան:
 Անդ վերերգեսցէ՝ քեզ անմահ հոգիս՝ նուագս օրհնութեան:

8. Արձանագիր:

Է՞ր հոգետաւիղ հիւսեան հագներգութիւն՝ եօթնադի կիթառ
 Գումարէ աստէն՝ վերին Սիոնի՝ զերգնախումբ կաճառ:
 Զի՞ դուք գեղուղէ՜ չարսունք Եգիպտոս՝ ոգիք քաջափառ,
 Ծաղկապիւրու պճնէք՝ զայս տիրանուէր՝ մեծապանծ տաճար:
 Է՞ր փայլատակեն՝ զմահարձանաւ՝ ջահք լուսապատար:
 Զմէ՞ բոլորին՝ պսակք սարդենիք՝ յոստ մշտադալար:
 Դուք պարթեական՝ դիւցազանց ստուերք՝ փառք երկնակատար,
 Զի՞ թեւաչարէք՝ յՈղմպեան բարձունս՝ երկնածնաց ի պար:
 Աղէ, ասացէք թէ ո՞ր քաջազուն՝ մարմին ոգեսպառ:
 Ի չքնապակերտ՝ դամբանիս ի ծոց շողջողէ ի վառ:
 Սա, արհիւպանծ՝ Պօղոս վարդապետ՝ պետ պերճապայծառ:
 Անմահ շառաւիղ ի խորախոչեանց՝ փթթեալ բարձրածայր:
 Իւրն հայրենիք՝ վեհ արքայապանծ՝ կեսարեան գաւառ:
 Սահմանք Ողմպոյ՝ հսկող հովուութեան դահոյք և դագար:
 Զամս քառասուն պատիւ պաշտաման, վարեալ անվթար:
 Զաղօտաճաճանչ՝ զլոյս թորգոմայ՝ փայլեցոյց ի սպառ:
 Կանգնեաց եօթնաթիւ՝ աստուածաբնակ՝ յարկ գեղայարմար,
 Եւ երեքսասան՝ բաբունիս մարդեաց՝ յիմաստ է՛ի հանճար:
 Յալիս ծերութեան՝ գիպեալ կանխադէտ՝ յօրհաս անաչառ:
 Ի խորոց շիրմիս՝ ձօնէ Էին զայս՝ մաղթանաց բարբառ:

Յովհաննէս Եղեկեան 1825ին իտալե- Կ'արժէր որ այս համբաւաւոր ուսու-
 րէնէ թարգմանած է «Մեթասթասիայ Ա- ցիչ և զրագէտին բոլոր գրութիւնները հա-
 պաստանարան Սիրիոյ» գիրքը որ իր մահէն ւաքուելով հրատարակուէին՝ իր ընդար-
 տասը տարի յետոյ, 1853ին տպուած է ձակ կենսագրութեամբ միասին:
 Իզմիրի մէջ Յովհաննէս Շահինեանի ձեռ- Գ. ՀԱՍՏԻՐ
 քով, որ իրեն բարեկամն էր:

ՕՏԱՐ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹՈՎՄԱՍ ՀԷՐՊԷՐԹ ԵՒ ԻՐ ՈՒՂԵԳՐՈՒԹԻՒՆԸ
(1627-1629)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

Թովմաս Հերպերթ ժի՛ դարուն Անգլիոյ պայմանաւորուիլ 100.000 ծրար հում
 Զարլըզ Ա. Թագաւորին կառավարութեան մետաքսի համար: Պարսից Շահը տարե-
 կողմէ Պարսից Շահ Ապպասին զրկուած կան 100.000 ծրար մետաքս պիտի յանձ-
 դեսպանութեան մէջ կը գտնուէր: նէր Անգլիական East India ընկերութեան
 Այս դեսպանութիւնը առաջնորդուած պարսից ծոցին մէջ, որուն փոխարէն պիտի
 էր Dodmore Cottonի և Sir Robert ստանար պատրաստուած Անգլիական հիւս-
 Sherleyէ: Դեսպանութեան նպատակն ուածեղէններ:
 էր Շահ Ապպասի կառավարութեան հետ Ներկայ վկայութիւնները թարգմանա-